

การพัฒนาศักยภาพของชุมชนและกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บนฐานนิเวศวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยว เขตพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม

The Development of Potentials of Communities and Local Weaving
Groups on The Cultural Ecotourism Management at the Area of
Nongkhuanchang Village, Mahasarakham Province

จรินทร์ พักประไพ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษานิเวศวัฒนธรรม ศักยภาพของชุมชนและกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนา กลุ่มทอผ้าให้มีความสอดคล้องบนฐานนิเวศวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยว โดยระเบียบวิธีการ ดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาด้วย (1) การศึกษา ค้นคว้าด้านเอกสาร (2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) กับสมาชิกกลุ่มทอผ้า บ้านหนองเขื่อนช้าง (3) ประเด็นการประชุมกลุ่ม (Focus Group Study) หรือการประชุม กลุ่มย่อย กับชาวบ้านในชุมชน

ส่วนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) ผู้วิจัยทำหน้าที่ในการนำองค์ความรู้ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมาบูรณาการในการวิจัย โดยมีการร่วมกันดำเนินการวิจัยกับชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านนิเวศวัฒนธรรม มีบริบทชุมชนที่เป็นการสืบทอดภูมิปัญญา จากบรรพบุรุษในการเลือกทำเลเพื่อตั้งชุมชน ที่มีความสมบูรณ์จากแหล่งน้ำและป่าไม้ และ นำความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาด้วย ทำให้นิเวศวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบด้วย แหล่งน้ำ ป่าชุมชน ป่าดงปู่ตา ประเพณี 12 เดือน ประเพณีการเลี้ยงปู่ตา ภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹อาจารย์ สาขาการท่องเที่ยว คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

และภูมิปัญญาหัตถกรรมทอผ้า เป็นต้น 2) ด้านศักยภาพและสถานการณ์การท่องเที่ยวของศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ในฐานะแหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ จากการศึกษาพบประเด็นปัญหา คือ 2.1 ผลกระทบผ้าทอพื้นเมือง เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพดี แต่มีข้อจำกัด คือ ต้นทุนสูง และปัญหาด้านการตลาด 2.2 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่มีกลุ่มดูงานและกลุ่มทัศนศึกษาเข้าเยี่ยมชมตลอดปี แต่มีข้อจำกัดด้านสถานที่ที่มีพื้นที่เล็ก 2.3 ศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง ด้วยคุณภาพของสินค้า จึงมีการสนับสนุนสินค้าพื้นเมืองเพิ่มขึ้นทุกปี ข้อจำกัดจะเป็นด้านสถานที่ และการแข่งขันด้านการตลาดมีสูง 2.4 ทรัพยากรท้องถิ่นมีป่าชุมชนและป่าดงปู่ตา ได้รับการอนุรักษ์ให้อยู่กับชุมชนโดยไม่มีการทำลาย แต่กลับเป็นข้อจำกัดทำให้การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีความยากขึ้นด้วย

คำสำคัญ : นิเวศวัฒนธรรม ศักยภาพของชุมชน การท่องเที่ยว กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง

Abstract

Objectives of this research are sought to study about culture ecology, potentials of communities and local weaving groups at the area of Nongkhuanchang Village, Mahasarakham Province to support and develop the weaving groups to sustainable base on the cultural ecotourism which research methods are Qualitative Research and Participatory Action Research (PAR).

The Qualitative Research includes (1) a study on local acknowledge document (2) In - depth interview with the Local Weaving Groups' members (3) Focus Group Study to communities' members. For the Participatory Action Research, the communities' members are the partner in the study under being given a Tourism Destination Management Acknowledge by the researcher and having a participation in research mythology.

The research's results reveal that 1) the context of situation in Nongkhuanchang Village is under antecessor's wisdoms not only choosing a rich area from water body and forest for settle down but also the belief of

antecessor in the holy thing and faith, so Nongkhuanchang Village's cultural ecology consists by the water body, the forest of community, the forest of antecessors, community's traditions, local wisdom and local wisdom.

2) The tourism situation and the potentials of the handicraft weaving centre of Nongkhuanchang Village as a tourism destinations and the potentials of Nongkhuanchang community to having a participation in arranging tourism destinations at the area are 2.1 local weaving products are high quality, but the cost is high and having marketing problem 2.2 the Local Learning Centre is visited by excursionists through the year, but the place is rather small 2.3 local souvenirs shop locate in community with high quality products while popularity in local products is higher, but having a location problem and high market competitions 2.4 a very important local resources are the forest of community and the forest of antecessors, so them are conserved by local people, this cause of undevelopment the places to be a tourism destination too.

Keywords : Culture Ecology, Potentials of communities, Tourism, Local weaving groups

บทนำ

การท่องเที่ยวมีบทบาทและความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมและประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะและสิ่งก่อสร้าง ฯลฯ มาสร้างรายได้ให้อยู่ในรูปของเงินตราอันเกิดจากการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยว ส่วนด้านสังคมพบว่า เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาและส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว นั่นคือทำให้เกิดการพัฒนาในระบบสาธารณสุขโรค สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยว และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ให้ดีขึ้น รวมทั้งช่วยปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน อันนำมาซึ่งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีจิตสำนึก สำหรับการท่องเที่ยว

ในจังหวัดมหาสารคาม มีจัดกลุ่มการท่องเที่ยวภายใต้ชื่อ กลุ่มว่า "ร้อยแก่นสารสินธุ์" เป็นการรวมกลุ่มของจังหวัดร้อยเอ็ด ขอนแก่น มหาสารคาม และกาฬสินธุ์ โดยมีเอกลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวเฉพาะตัว ได้แก่ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศาสนา ด้วยกลุ่มวัฒนธรรมทอผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงหลายแห่ง เช่น กลุ่มทอผ้าแพรวา จังหวัดกาฬสินธุ์ กลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น และการท่องเที่ยวของกลุ่มจังหวัด มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปี 2555 ที่ผ่านมามีจำนวนผู้มาเยี่ยมชมทั้งสิ้น 3,962,844 คนเกิดเป็นรายได้จากการท่องเที่ยวของผู้มาเยี่ยมชมเกินกว่า 6,908.4 ล้านบาท (สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด "ร้อยแก่นสารสินธุ์", 2556.)

สำหรับข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดมหาสารคามนั้น มีการทอผ้าพื้นเมืองของชาวบ้านในชุมชนหลายแห่ง โดยมีลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดมหาสารคาม คือ ผ้าทอพื้นเมืองลายสร้อยดอกหมาก ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และเผยแพร่ ตลอดจนการสืบทอดกรรมวิธีในการทอผ้าพื้นเมืองลายสร้อยดอกหมาก ให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ โดยพบว่าผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนดังกล่าวยังขาดความต่อเนื่องในการพัฒนาเพื่อต่อยอดองค์ความรู้และขาดการสร้างรายได้ในเชิงเศรษฐกิจให้กับชุมชน (กรมการท่องเที่ยว, 2556.) ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะนำแนวคิดด้านการท่องเที่ยวเข้ามาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์เพื่อพัฒนากลุ่มทอผ้าชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน จังหวัดมหาสารคาม เพราะจากการศึกษาข้อมูลชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่าชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง มีความพร้อมที่จะพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บนฐานนิเวศวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นด้านการให้ความร่วมมือของชาวบ้านและการพัฒนาศักยภาพในการสร้างสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวด้านต่างๆ เพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลทางด้านบริบทชุมชนรวมถึงนิเวศวัฒนธรรมในเขตพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง
2. เพื่อศึกษาศักยภาพของบ้านหนองเขื่อนช้างและการมีส่วนร่วมของชุมชนและชุมชน ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่
3. เพื่อพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมืองในเขตพื้นที่ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้างในฐานะแหล่งท่องเที่ยวชุมชน บนฐานนิเวศวัฒนธรรมตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาด้วย (1) การศึกษาค้นคว้าด้านเอกสารที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชน (2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interview) กับสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง (3) ประเด็นการประชุมกลุ่ม (Focus Group Study) กับชาวบ้านในชุมชน ที่มีความเกี่ยวข้องในการพัฒนากลุ่มทอผ้า

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) เป็นการให้ชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่และมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ได้มีบทบาทในการเข้าร่วมการวิจัย ได้แก่ การจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อการร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมวิเคราะห์และสรุปผล เพื่อร่วมกันเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพชุมชน โดยมีศูนย์หัตถกรรมทอผ้าของชุมชนเป็นฐานตามแนวทางการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษานี้ได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1. หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดมหาสารคาม ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานจังหวัดขอนแก่น สภาวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

2. ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและเป็นพื้นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ประธานสภาวัฒนธรรมชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ครูภูมิปัญญา ปราชญ์และผู้มีความรู้ประจำชุมชน บุคคลซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนในเขตพื้นที่

การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลตามวิธีการดำเนินการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นการประชุมกลุ่ม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีสมาชิกจากประชากรทั้ง 2 กลุ่ม แสดงความประสงค์เป็นตัวแทนเข้าร่วมการวิจัยด้วยความสมัครใจจำนวน 15 คน โดยตัวแทนดังกล่าวมาจากหน่วยงานและเป็นตัวแทนชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ทั้ง 15 คน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ใช้กับผู้บริหารของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในพื้นที่ จำนวน 1 ชุด แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมจำนวน 1 ชุด สำหรับใช้ในประเด็นการประชุมกลุ่ม (Focus Group Study) หรือการประชุมกลุ่มย่อย กับผู้นำชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ เพื่อการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ และการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรมและแบบสัมภาษณ์การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานวิจัย 1 ชุด สำหรับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บและรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยทำการศึกษาดูด้วยการเก็บข้อมูลจากตัวแทนของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยใช้การสัมภาษณ์ เพื่อทำการศึกษาลงข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของภาครัฐ จากนั้นจึงทำการศึกษากับตัวแทนชุมชนด้วยประเด็นการประชุมกลุ่ม (Focus Group Study) หรือการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อการศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่ รวมถึงการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับนิเวศวัฒนธรรมในพื้นที่

การติดตามและประเมินผล ทำโดยการจัดเวทีชาวบ้าน ให้ตัวแทนหน่วยงานรัฐและชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ ได้มีส่วนร่วมต่อการพัฒนาศักยภาพชุมชนและศูนย์หัตถกรรมทอผ้า ด้วยการสรุปข้อมูลออกมาเป็นแผนการดำเนินงานในการจัดเส้นทางท่องเที่ยว และประเมินโอกาสด้านการท่องเที่ยวร่วมกัน

มีการตรวจสอบข้อมูลหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ละครั้งผู้วิจัยได้จัดบันทึกและตรวจสอบข้อมูลทุกครั้ง โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ถูกต้อง และเที่ยงตรงที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์จากเครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และแบบสัมภาษณ์ประเด็นการประชุมกลุ่ม (Focus Group Study)

หรือการประชุมกลุ่มย่อย แล้วทำการจัดกลุ่มข้อมูล เพื่อทำการสังเคราะห์หาความสัมพันธ์ให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยแต่ละข้อ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยตัวแทนหน่วยงานและชุมชนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการจำลองสถานการณ์การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง โดยการเสนอเส้นทางกิจกรรมการนำเที่ยว เพื่อสรุปข้อมูลร่วมกันเกี่ยวกับโอกาสด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นไปได้และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

สรุปผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนในพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม

บ้านหนองเขื่อนช้าง อยู่ในเขตการปกครองของตำบลท่าสองคอน จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งเป็นที่ราบสูงมีป่าโคกสาธารณะประโยชน์ คือ โคกป่าหินลาด โดยบ้านหนองเขื่อนช้างจะตั้งอยู่บนพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภค/บริโภค และเพื่อการเกษตร จึงเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดชุมชนหนึ่งของตำบล ด้านความเป็นมาและกลุ่มชาติพันธุ์ จากการบอกเล่าของผู้เฒ่า ผู้แก่ในชุมชน พบว่ามีการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์ใน 3 ลักษณะเข้ามาสู่ชุมชนแห่งนี้ กลุ่มแรกเป็นการอพยพหนีภัยสงครามของชาวล้านช้างกลุ่มที่ 2 ปี พ.ศ. 2230 มีการอพยพมาจากบ้านเมืองหงส์เมืองทอง จังหวัดร้อยเอ็ด และกลุ่มที่ 3 ช่วงปี พ.ศ. 2340 - 2400 มีการย้ายถิ่นฐานของชาวบ้านโนนแดงและชาวกลมาไสย มณฑลทลกาฬสินธุ์ มาตั้งถิ่นฐานที่นี่เพิ่มเติม

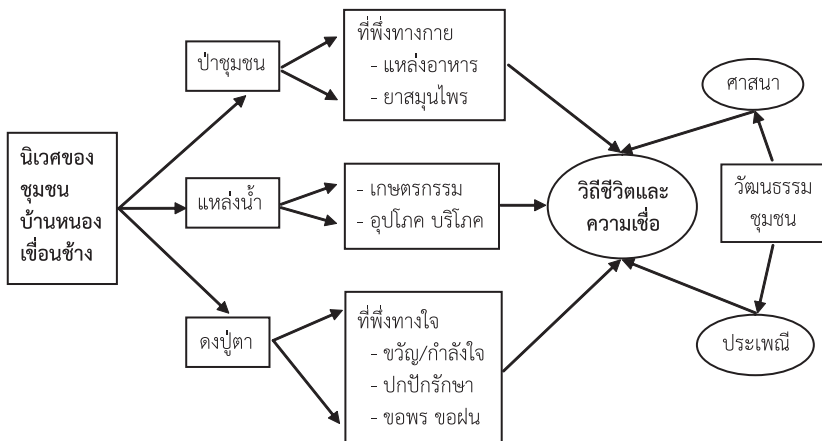
ด้านวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อในชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม ประเพณีความเชื่อในชุมชน ยังคงมีการนับถือตบบูชาหรือดอนปู่ตา หลักบ้านภูมิเจ้าที่ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีประเพณีเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ได้แก่ การผูกเสี่ยว การกินตอง (แต่งงาน) การเลี้ยงปู่ตา การแต่แก้แค้นบูชา (สะเดาะเคราะห์) การเลี้ยงตาเอก การสงสگان (การเผาศพ) บุญแจกข้าว (อุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ล่วงลับไปแล้ว) การสู่ขวัญข้าว บุญเบิกบ้าน และขึ้นบ้านใหม่ ส่วนงานบุญประเพณีนั้นยังถือปฏิบัติในประเพณี 12 เดือน ซึ่งประกอบไปด้วย เดือนอ้ายบุญเข้ากรรม เดือนยี่บุญกุ่มข้าวใหญ่ เดือนสามบุญข้าวจีเดือนสี่บุญเวด (บุญพระเวส) เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหกบุญบังไฟ เดือนเจ็ดบุญฆ่าชะ (บุญเบิกบ้าน) เดือนแปดบุญเข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา และเดือนสิบสองบุญกฐินและลอยกระทง

การวิเคราะห์ข้อมูลบริบทชุมชน ในเชิงของระบบนิเวศชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เห็นรูปแบบนิเวศวัฒนธรรมของหมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง ที่ประกอบไปด้วย แหล่งน้ำ ป่าชุมชน อันเป็นพื้นฐานที่ก่อให้เกิด ความเชื่อท้องถิ่น ศาสนา ประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้าน หัตถกรรมการทอผ้า แล้วมีการรวมกลุ่มนำนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนมาสร้างสรรค์เป็น กลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาล จนกลายเป็น ศูนย์การเรียนรู้และศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม

2. นิเวศวัฒนธรรมของชุมชน

นิเวศวัฒนธรรมเป็นความสัมพันธ์กันระหว่าง "ชุมชนสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม" ดังนั้นนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนจึงเป็นการใช้ทรัพยากรแหล่งน้ำ ป่าไม้ โดยเฉพาะป่าไม้ หรือป่าชุมชนที่มีการอ้างถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยให้กับ ชุมชนในหมู่บ้านและเป็นที่พึ่งทางใจ โดยให้ป่าชุมชนเป็นเขตป่าที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ส่วนป่าดอนปู่ตา หรือดงปู่ตา คือพื้นที่ที่สิ่งสถิตของอารักษ์ประจำชุมชน จึงทำให้เกิด วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับความเชื่อได้แก่ประเพณีเลี้ยงปู่ตาทาข้าวบ้านขอพรให้ปกป้องรักษา ตลอดจนขอให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลให้มีขวัญและกำลังใจในชีวิตประจำวัน โดยสามารถ สรุปตามแผนภาพเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศในชุมชนกับวัฒนธรรมชุมชน ที่ผสานออกมาเป็นนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงนิเวศวัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิตของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน จังหวัดมหาสารคาม จากความสัมพันธ์กันระหว่างแหล่งน้ำ ป่าไม้ แหล่งอาหารและประเพณี

นิเวศวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม มี 2 มิติ ได้แก่ มิติด้านนิเวศของชุมชนและมิติด้านวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

มิติที่ 1 นิเวศของชุมชน มี 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบด้านป่าชุมชน ป่าชุมชนส่วนใหญ่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ มีการดูแลรักษาป่าของชุมชนโดยการตั้งกฎกติกาการใช้ป่าชุมชนร่วมกัน ประโยชน์จากป่าชุมชนคือเป็นแหล่งอาหารพื้นบ้าน ตลอดจนเป็นแหล่งของยาสมุนไพรพื้นบ้าน
2. องค์ประกอบด้านแหล่งน้ำ ส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเกษตรกรรมและเพื่อการอุปโภคบริโภคร่วมกัน โดยแหล่งน้ำดังกล่าวจะได้รับการดูแลจากชุมชน
3. องค์ประกอบด้านป่าดงปู่ตา ถือเป็นองค์ประกอบที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชุมชน เป็นพื้นที่ที่เป็นที่สิงสถิตของอารักษ์ประจำชุมชน ทำให้ชุมชนมีความรักและผูกพันต่อท้องถิ่น

ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าชุมชนและแหล่งน้ำ ทำให้มีวัตถุดิบในการทอผ้าของชุมชนที่สมบูรณ์ คือ ต้นหม่อนที่ใช้เลี้ยงตัวไหม หรือความหลากหลายของพันธุ์ไม้ที่นำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการย้อมสี นิเวศของชุมชนจึงมีส่วนเอื้อต่อการทอผ้าใช้เองในชุมชน ตลอดจนการร่วมตัวกันเป็นกลุ่มทอผ้า ที่เกิดจากความผูกพันท้องถิ่น และความรู้สึกลอดภัยของชุมชนนั่นเอง

มิติที่ 2 วัฒนธรรมของชุมชน เป็นวัฒนธรรมอันเกิดจากศาสนา ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตชุมชนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประกอบด้วย

1. ประเพณี 12 เดือน
2. ประเพณีการเลี้ยงปู่ตา
3. ประเพณีเกี่ยวกับการดำรงชีวิต
4. ภูมิปัญญาหัตถกรรมการทอผ้า

ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม มีการตั้งกลุ่มของสตรีขึ้นมาเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองประเภทผ้าฝ้ายและผ้าไหมเรียกว่า กลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ซึ่งผ้าทอของชุมชนเป็นผ้าที่มีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ เริ่มจากการทอผ้าเพื่อทำเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้เองมานานับแต่อดีตเมื่อว่างเว้นจากช่วงของฤดูกาลทำนาจะใช้เวลารว่างด้วยการทอผ้าด้วยมือและคิดค้นลวดลายผ้าอย่างสร้างสรรค์ลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ลายสร้อยดอกหมาก

จากการศึกษาข้อมูลทางด้านนิเวศวัฒนธรรมพบว่าระบบนิเวศของชุมชนมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชนโดยมีป่าชุมชนอยู่ 2 ลักษณะคือ

1) **ป่าชุมชน** ซึ่งเป็นป่าอาหารและป่าสำหรับใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชนโดยมีการกำหนดกฎข้อบังคับของชุมชนเพื่อให้ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านได้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยุติธรรมและไม่เกิดปัญหาการบุกรุกทำลายหรือใช้ประโยชน์จนเกินความสามารถที่ป่าชุมชนจะรองรับได้โดย

2) **ป่าดงปู่ตา** ซึ่งเป็นป่าของอารักษ์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาหมู่บ้านทำให้หมู่บ้านเกือบทุกหมู่บ้านมีป่าดงปู่ตาไว้เป็นที่พึ่งทางใจ ประเพณี และพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นอารักษ์ประจำป่าดงปู่ตานั้นมีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน คือ ประเพณีการเลี้ยงปู่ตา โดยกำหนดให้ทำการจัดพิธีเลี้ยงปู่ตาขึ้นในวันพุธแรกของเดือนหก (พฤษภาคม) ขึ้น 2 ค่ำเป็นต้นไปจนถึง 6 ค่ำ (ในกรณีตรงกับวันขึ้น 5 ค่ำหรือแรม 5 ค่ำรวมถึงวันพระจะไม่มีการจัดพิธีเลี้ยงปู่ตา)

จากความเชื่อเกี่ยวกับแนวทางการดำรงชีวิตให้มีความสอดคล้องกับธรรมชาติในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้อยู่คู่ไปกับการใช้ประโยชน์ ด้วยการแบ่งผืนป่าออกเป็น 2 ส่วน คือ ป่าชุมชนที่มีอุดมความสมบูรณ์ สำหรับใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เช่น การเป็นแหล่งวัตถุดิบที่ใช้ในการทอผ้า และป่าดงปู่ตาที่สิ่งสถิตของอารักษ์ประจำหมู่บ้าน โดยอิงกับความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ว่าปู่ตาสามารถบันดาลความสงบสุข ความปลอดภัยและเป็นที่พักทางใจของชาวบ้านในชุมชน การรวมกลุ่มของชุมชนจึงเกิดขึ้นได้ เช่น กลุ่มทอผ้า เป็นต้น

3. สถานการณ์การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัยได้จัดประเด็นการประชุมกลุ่ม (Focus Group Study) หรือการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง ในด้านจุดแข็งจุดอ่อนโอกาสและอุปสรรคของการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมถึงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 ด้านสถานการณ์การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง

จังหวัดมหาสารคาม

จุดแข็ง

ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง มีศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ที่มีชื่อเสียง

และเป็นที่รู้จักกันทั่วของหน่วยงานต่างๆ และวงการธุรกิจทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย อีกทั้งยังถูกคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจครบวงจรของจังหวัด และได้คัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านหัตถกรรม

จุดอ่อน

1. ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้างขาดระบบการบริหารจัดการในด้านการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆ และสถานที่ตั้งเป็นทางหลวงเส้นรอง

2. ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ที่พักและเส้นทางสัญจรการขาดห้องน้ำ-ห้องส้วมสาธารณะ ร้านอาหารและเครื่องดื่ม ยังไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้

3. ไม่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์เชิงการท่องเที่ยว

4. ไม่มีกิจกรรมส่งเสริมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน จึงทำให้ชาวบ้านในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนวัยหนุ่มสาว ยังไม่เห็นคุณค่าของประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อในชุมชนของตน

โอกาส

1. มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่นมากขึ้น

2. มีการรณรงค์ให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยเน้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ชนบท และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อุปสรรค

1. สภาวะความไม่สงบทางการเมือง และสภาวะเศรษฐกิจที่ชะลอตัว
2. ไม่มีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง หรือสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวอื่นๆ

3.2 ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้างมีชื่อเสียงและเป็นจุดเด่นของชุมชน และมีศักยภาพเพียงพอในการผลักดันให้ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้างเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนในอนาคตได้ เนื่องจากปัจจัยดังนี้

- 1) คนในชุมชนมีความสามัคคีและให้ความสำคัญกับประเพณีส่วนรวม
- 2) ชุมชนมีข้อมูลทางด้านวิชาการซึ่งเกิดจากการศึกษาและวิจัยของสถาบันการศึกษา เช่น การอบรมกลุ่มทอผ้าในเรื่องการออกแบบ เทคนิคการประดิษฐ์ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ

3) การถูกรับเลือกให้เป็น หมู่บ้านเศรษฐกิจครบวงจร และเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมของจังหวัด แต่ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนที่ผ่านมายังไม่มีการดำเนินการอย่างเป็นทางการโดยพบปัญหาดังนี้

- 1) ชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว
- 2) ชุมชนขาดการสนับสนุนในด้านการจัดการส่งเสริมศักยภาพของบุคลากรภายในชุมชน

- 3) ชุมชนมีสิ่งดึงดูดใจทางท่องเที่ยวแล้วแต่ขาดการส่งเสริมด้านการโฆษณาและประชาสัมพันธ์

- 4) หน่วยงานทางด้านการศึกษาให้ความสำคัญต่อชุมชนจึงเข้ามาทำการศึกษาและวิจัยอยู่หลายกลุ่มแต่ขาดการบูรณาการความรู้ระหว่างกันและไม่มีการต่อยอดองค์ความรู้

ด้วยปัญหาข้างต้น ทำให้ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ไม่สามารถมีการจัดการแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม แม้จะมีความตระหนักด้านองค์ประกอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน คือ

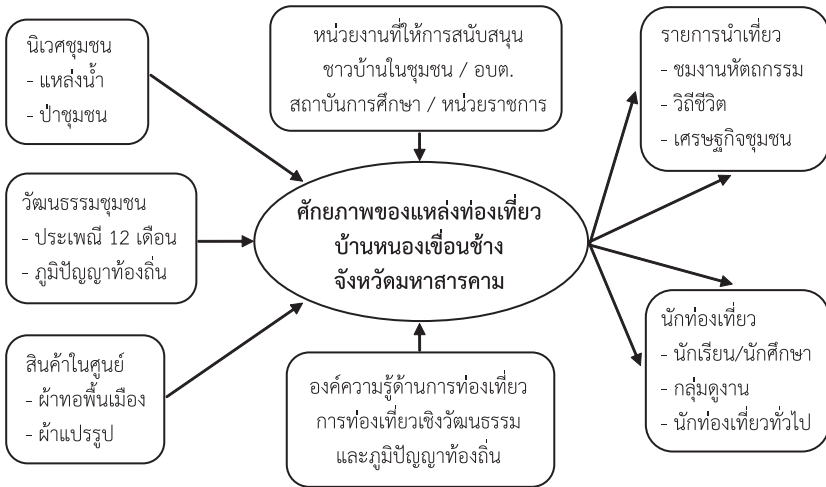
- 1) รูปแบบการท่องเที่ยวที่เป็นแบบเฉพาะของชุมชน
- 2) การบริหารจัดการในด้านงบประมาณทั้งรายรับ-รายจ่ายเนื่องในกิจกรรมการท่องเที่ยว

- 3) ผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ จากกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน

- 4) การบริหารจัดการในด้านคนและกำลังคนในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

เพื่อให้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนได้เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและให้สอดคล้องกับด้านบริบทชุมชนและนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนนั่นเอง

จากผลของการศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นเกี่ยวกับด้านบริบทชุมชนและนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม ด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ทางด้านการท่องเที่ยวรวมถึงข้อมูลด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน สามารถสรุปเป็นแผนภาพแสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม ดังนี้

ภาพที่ 2 แผนภาพแสดงศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่บ้านหนองเขื่อนช้าง
จังหวัดมหาสารคาม บนพื้นฐานนิเวศวัฒนธรรม

4. ศักยภาพของศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม
ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวและศักยภาพของชุมชนในด้านการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน
และชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

ด้านชุมชน จากเวทีการสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้ได้รับทราบข้อมูล
ประกอบสำคัญ ที่มีผลต่อการพัฒนาศูนย์หัตถกรรมทอผ้าของชุมชน คือ

1. การมีต้นทุนที่ค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นต้นทุนการผลิต หรือต้นทุนทางสังคมสูง
2. การดำเนินงานที่เป็นเครือข่ายของกลุ่มคนในชุมชน ทำให้เกิดการประสานงาน
แทนกันได้

3. องค์ประกอบในการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม 3 ประการ คือ การร่วมกันคิด
การร่วมกันทำและการร่วมกันรับผลประโยชน์

การหาแนวทางพัฒนาทรัพยากรในชุมชนทั้งทางด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมให้เกิด
คุณค่าต่อชุมชน พร้อมทั้งส่งเสริมให้ชุมชนได้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนและ
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและงานหัตถกรรมมาผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม โดยให้ความร่วมมือ
จากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว
และร่วมกันรับผลประโยชน์ ทั้งทางด้านคุณค่าและมูลค่าอย่างเท่าเทียมกัน

จากเวทีการสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ ผู้วิจัยและชาวบ้านเห็นว่าสิ่งที่ชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้างควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข คือ

- 1) ส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่น
- 2) มีการต่อยอดองค์ความรู้จากโครงการวิจัยต่างๆ ที่ผ่านมา
- 3) การปรับปรุงการแสดงการสาธิตขั้นตอนการผลิตเส้นไหม เส้นด้าย การทอผ้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

อภิปรายผลการวิจัย

ในการศึกษาด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับนิเวศวัฒนธรรมตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ปัญหาส่วนใหญ่ คือ ปัญหาด้านทักษะงานบริการสำหรับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคยกับงานบริการ อีกทั้งไม่มีงบประมาณสนับสนุนเพื่อใช้ในการพัฒนาทักษะดังกล่าว และปัญหาด้านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน หรือหน่วยงานระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค (ธเนศ ศรีสถิตย์, 2555) ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่าชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม ก็ประสบด้านปัญหาการพัฒนาทักษะแรงงานเช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นจริงภายในชุมชน คือ การขาดงบประมาณในการพัฒนากลุ่มทอผ้า เช่น การอบรม การพัฒนาเครื่องทอ และข้อจำกัดด้านการประชาสัมพันธ์ศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งขีดความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การบริการ หรือสิ่งอำนวยความสะดวก ทางการท่องเที่ยวต่างๆ ก็ปรากฏในผลการวิจัยเช่นกัน เมื่อพิจารณาผลการวิจัยจากการติดตามและประเมินผลจากการประชุมร่วมกับชาวบ้านเพื่อสรุปผลก็พบปัญหาที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานอื่นในด้านการท่องเที่ยวคือ (1) การขาดการบูรณาการในการทำงานร่วมกันและความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวโดยตรง (2) การไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานพื้นที่ใกล้เคียง

สำหรับรูปแบบนิเวศวัฒนธรรมของหมู่บ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม อันประกอบด้วย แหล่งน้ำ ป่าชุมชน เป็นพื้นฐานก่อให้เกิด ความเชื่อท้องถิ่น ศาสนา ประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาหัตถกรรมการทอผ้า แล้วมีการรวมกลุ่มนำนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนมาสร้างสรรค์เป็นกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง มีการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐบาล จนกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้และศูนย์หัตถกรรมทอผ้า

บ้านหนองเขื่อนช้างที่มีความเข้มแข็งของชุมชน จากศักยภาพนี้ของกลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง จึงมีองค์ประกอบที่จะพัฒนาด้านการท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรมและวิถีชีวิต คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ได้ (ดลฤทัย โกวรรณกุล, 2550) หากจะพัฒนา กลุ่มทอผ้ากลุ่มทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง

จังหวัดมหาสารคาม บนฐานนิเวศวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยวนั้น จะต้องมีการจัดการต่อสิ่งที่เป็นปัญหาและเป็นสาเหตุที่ทำให้ชุมชนไม่สามารถดำเนินการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนตามหลักการท่องเที่ยวให้ได้เสียก่อน และปัญหาจากภายนอก คือ ปัญหาที่เกี่ยวกับความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว การขาดการบูรณาการในการทำงานร่วมกันและความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการท่องเที่ยวโดยตรงและการไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงปัญหาด้านงบประมาณเพื่อการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชนเพื่อการรองรับการท่องเที่ยวภายในชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นปัญหาที่ควรได้รับการแก้ไข เพื่อส่งเสริมกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองให้เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้างต่อไป

ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยว

1. ผลผลิตผ้าทอพื้นเมือง

ในการพัฒนาการทอผ้าพื้นเมือง ในเชิงการท่องเที่ยวนั้น ผ้าทอพื้นเมือง เช่น ผ้าไหม ผ้าสไบขิด และผ้าทอมืออื่น ต้องเป็นที่รู้จักและเป็นที่สนใจในอนาคตมากขึ้นรวมถึงการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าให้กับลูกหลานเยาวชนได้เรียนรู้ในภูมิปัญญาท้องถิ่น และต้องมีการผลิตตลาดใหม่ๆ ที่เป็นที่ยอมรับ แต่ก็ต้องอนุรักษ์ตลาดที่มีคุณค่าเดิมๆ ไว้ด้วย มีการขยายการผลิตให้มากขึ้นเพื่อการขยายตลาดให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้นด้วย

2. ด้านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ในการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ให้เป็นสถานที่ที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยวในอนาคต คือ การปรับปรุงสถานที่เพื่อการสาธิตให้มีขนาดใหญ่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวและเพิ่มรูปแบบกิจกรรมให้เกิดความน่าสนใจมากขึ้น เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ สำหรับรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำที่สะอาด ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ลานจอดรถ เป็นต้น

3. ด้านศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง

ในการพัฒนาศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองบ้านหนองเขื่อนช้าง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตต้องมีการปรับปรุงสถานที่ให้มีขนาดกว้างขวางขึ้น และมีการจัดวางสินค้าได้น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวและเพิ่มรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของลูกค้า มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำที่สะอาด ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ลานจอดรถ เป็นต้น ควรระวังในเรื่องการฝากวางสินค้าที่ศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองอื่น แม้จะมีข้อดีด้านการกระจายสินค้า แต่จะเป็นการลดบทบาทของศูนย์ในชุมชนลง การพัฒนาศูนย์จำหน่ายสินค้าพื้นเมืองบ้านหนองเขื่อนช้าง ในเชิงการท่องเที่ยวน่าจะช่วยลดปัญหาในส่วนนี้ได้

4. ด้านทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่นป่าดงป่าดงและป่าชุมชน

ในการพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคตคือควรมีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าให้คงไว้ซึ่งความอุดมสมบูรณ์คู่กับการรักษาป่าดูแลความสะอาดมีการสร้างสื่อความรู้ เช่น ป้าย แผ่นผังอธิบายสถานที่จัดให้มีวิทยากรบรรยายความรู้ มีคู่มือแนะนำให้นักท่องเที่ยวทราบป้ายแนะนำชนิดและประเภทของพันธุ์ไม้มีการพัฒนาเส้นทางเดินป่าอย่างเป็นระบบและมีผู้นำพาเดินชมศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชนภายในป่าควรมีความสะอาดและสอดคล้องกับสภาพของป่าก็สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะในการนำไปปรับปรุงและพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศูนย์หัตถกรรมทอผ้าบ้านหนองเขื่อนช้าง จังหวัดมหาสารคาม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต โดยมีกลุ่มทอผ้าของชุมชนเป็นสินค้าหลักของแหล่งท่องเที่ยว เพราะผู้วิจัย เมื่อได้ศึกษาข้อมูลต่างๆ แล้วเห็นว่าชุมชนบ้านหนองเขื่อนช้างมีศักยภาพในการที่จะพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบนฐานนิเวศวัฒนธรรมเชิงการท่องเที่ยวได้ จึงขอเสนอแนะโครงการที่เห็นควรจัดให้เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาดังกล่าว คือ

1. โครงการปลูกจิตสำนึกด้านนิเวศวัฒนธรรมชุมชน ให้กับคนในหมู่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน เพื่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนและความภูมิใจในท้องถิ่นของตน
2. โครงการสร้างความรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้ชุมชนเข้าใจถึงองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวว่ามีอะไรบ้าง เข้าใจถึงแรงงานด้านการท่องเที่ยว

หลักการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน เมื่อมีการสนับสนุนจากภาครัฐเข้า ชุมชนจะมีความเข้าใจและสามารถรับการสนับสนุนนั้นๆ ได้ตรงตามวัตถุประสงค์

3. โครงการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือระหว่างชุมชน เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยกัน เข้าใจลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นและสามารถร่วมมือกันพัฒนาชุมชนไปด้วยกัน

4. โครงการพัฒนาทักษะด้านการทอผ้า เพื่อเรียนรู้เทคนิคใหม่ด้านการทอผ้า เรียนรู้แนวโน้มความต้องการสิ่งทอของคนรุ่นใหม่

5. โครงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และศูนย์หัตถกรรมทอผ้า เช่น การไปสัมมนาดูงานทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อสร้างแรงจูงใจในการสร้างสรรค์การจัดแสดงที่มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น

6. โครงการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อให้เกิดต้นแบบของผู้นำชมชุมชนอย่างเป็นระบบและถูกต้องตามหลักการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น และสามารถถ่ายทอดการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นไปสู่เยาวชนรุ่นต่อไปได้

7. โครงการพัฒนาสภาพภูมิทัศน์ในชุมชน เพื่อปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชนให้มีความน่าอยู่ น่ามองมากยิ่งขึ้น

8. การนำผลการศึกษาของโครงการวิจัยไปบูรณาการกับการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนในหลักสูตรด้านการจัดการท่องเที่ยว เช่น วิชาศิลปะและวัฒนธรรมไทยเพื่อการท่องเที่ยว วิชาการจัดการแหล่งมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วิชาการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน วิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และวิชาหลักการมัคคุเทศก์

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. (2556). รายงานสถานการณ์การท่องเที่ยว ปี 2555. กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา, กรุงเทพมหานคร.

กองเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวฝ่ายส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวในงาน "เทศกาลเที่ยวเมืองไทย" 2554 ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพคเมืองทองธานี

- ดลฤทัย โกวรรณะกุล. (2550.) **ฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตามเส้นทางหมายเลข 9 มุกดาหาร - สะหวันนะเขต.**
มหาวิทยาลัยขอนแก่น, จังหวัดขอนแก่น.
- ธเนศ ศรีสฤติย์. (2555). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, จังหวัดมหาสารคาม.**
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. (2527). **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาในปัจจุบัน. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.**
กรุงเทพมหานคร.
- ศูนย์ประสานการจัดทำยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด "ร้อยแก่นสาร". (2549). **ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด จังหวัดร้อยเอ็ด-ขอนแก่น-มหาสารคาม, ขอนแก่น :**
ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ท, จังหวัดขอนแก่น.
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด "ร้อยแก่นสารสินธุ์", www.khonkaenpoc.com
สืบค้นวันที่ 28 พฤศจิกายน 2556.
- Alastair T. White. (1982). **Why Community Participation A discussion of The argument for Community Participation : Current Issue and Lesson Learned.** New York : Published by United Nations Children.
- Edward B. Barbier. [online]. **The Concept of Sustainable Economic Development.** (1987). Search from <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=5931416> 19/ 12 / 2013.
- World Tourism Organization. (1997). **Tourism 2020 Vision.** Madrid : WTO.